

CZU: 811.135.1:81'272(478)

<https://doi.org/10.52505/lecturi.2025.07.02>

LIMBA ROMÂNĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA: EVOLUȚII ȘI INVOLUȚII ÎN PROCESUL DE INTEGRARE EUROPEANĂ (DIN TESTAMENTUL LUI SILVIU BEREJAN)

Elena UNGUREANU

Biblioteca Municipală „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4326-6744>

Rezumat. *Ultimele publicații semnate de regretatul acad. Silviu Berejan s-au referit în exclusivitate la probleme care vizează atât progresele, cât și impedimentele dezvoltării limbii române dintre Prut și Nistru: „Funcționarea oficială a două limbi în Republica Moldova – obstacol în calea integrării europene a acestei țări” (Berejan, 2006, pp. 39-43); „Situția limbii române în Republica Moldova din perspectiva integrării europene” (Berejan, 2006, pp. 63-68); „Degradarea vorbirii orale într-un stat în care funcționează paralel două limbi oficiale” (Berejan, 2007, pp. 28-32). La distanța de două decenii de atunci, constatările prof. Silviu Berejan rămân la fel de valabile, iar în contextul negocierilor de aderare la Uniunea Europeană, necesitatea elaborării unei noi politici lingvistice e mai actuală ca oricând.*

Cuvinte-cheie: *Silviu Berejan, limba română din Republica Moldova, Constituție, art. 13, evoluții, involuții, integrare europeană, politică lingvistică.*

The Romanian language in the Republic of Moldova: evolutions and involutions in the process of European integration (From the will of Silviu Berejan)

Abstract. *The latest publications signed by the late academician Silviu Berejan exclusively referred to issues that target both the progress and the impediments to the development of the Romanian language between the Prut and the Dniester: “The official functioning of two languages in the Republic of Moldova – an obstacle to the European integration of this country” (Berejan, 2006, pp. 39-43); “The situation of the Romanian language in the Republic of Moldova from the perspective of European integration” (Berejan, 2006, pp. 63-68); “The degradation of oral speech in a state where two official languages function in parallel” (Berejan, 2007, pp. 28-32). Two decades later, Prof. Silviu Berejan’s findings remain just as valid, and, in the context of the accession negotiations to the European Union, the need to develop a new language policy is more relevant than ever.*

Keywords: *Silviu Berejan, Romanian language in the Republic of Moldova, Constitution, art. 13, evolutions, involutions, European integration, linguistic policy.*

Cercetarea ca testament

Regretatul acad. Silviu Berejan nu a lăsat un testament propriu-zis – așa cum a făcut profesorul său Nicolae Corlăteanu, care și-a făcut o *mea culpa* în mod public. A lăsat în schimb o operă în cea mai mare parte a ei – onestă și corectă. A scris până în ultima clipă ceea ce știa să facă mai bine: să apere, cu un argument în plus, *sireaca limbă română* din Basarabia.

Deși cea mai importantă realizare filologică a acad. Silviu Berejan este o lucrare teoretică din domeniul lexicografiei: *Echivalența semantică a unităților lexicale* (Berejan, 1973) – care, din păcate, așa și nu a fost tradusă în română, editată acum 50 de ani, adevărata dimensiune a personalității sale a dat-o atitudinea tranșantă și curajoasă pe care a luat-o în anii '90 în lupta generației sale (numită **generația de aur** a filologiei autohtone – aici și în continuare – *evid. n.*) pentru adevărul științific privind statutul și denumirea corectă a limbii populației dintre Prut și Nistru. Așadar, activitatea sa de conducător al celei mai importante instituții filologice, care fusese, anterior venirii sale la cârma instituției, pe de o parte, relativ îndoctrinată timp de 4 decenii (1958-1989), iar pe de alta, făcând eforturi mari de a ieși din acea stagnare (care era a întregii societăți, nu doar a instituției) – repet: activitatea de diriguitor al unei instituții timp de 14 ani (1987-2000) este cea mai valoroasă contribuție la istoria filologiei din spațiul Republicii Moldova.

Anume această dimensiune a personalității lui Silviu Berejan o vom scoate în evidență mai jos. Cităm: „Este **cea mai fructuoasă, cea mai interesantă, mai dramatică și mai imprezibilă etapă** din viața omului Silviu Berejan, solicitându-i responsabilitate maximă, acțiuni și atitudini echilibrate pentru a nu umbri mesajul științific al instituției academice, angajată în promovarea adevărului și, implicit, în fortificarea identității naționale a populației majoritare din Republica Moldova”, afirma în 2007 prietenul său, acum regretatul Alexandru Bantș, cu prilejul celei de a 80-a aniversări a acad. Silviu Berejan, numindu-l *omul potrivit la locul și la timpul potrivit* (Bantș, 2007, p. 92).

Discipol al lui Nicolae Corlăteanu (care a fost director al celei mai importante instituții filologice din republică în perioada 1961-1969), Silviu Berejan a recunoscut, în mai multe rânduri, cât de responsabil e să dirijezi „activitatea acestui dificil, în special în condițiile republicii noastre, domeniu al științei” (Berejan, 1995, p. 39), și e cazul să adăugăm că afirmația rămâne și astăzi în picioare. Consultând biobibliografia editată de Biblioteca Universității de Stat din Bălți, din 2005 (*Academicianul...*, 2005), am constatat că Silviu Berejan a dat dovadă de un impresionant activism, animat de dorința de a se face auzit și înțeles nu de lingviști și de populație, în primul rând, ci de factorii decizionali. Se pare că nici până în ziua de azi problema nu e conștientizată la vârfuri. Ar fi corect ca, de centenar, în 2027, să-i apară o biobibliografie completă.

Cu relativ puțin timp înainte de a pleca în lumea celor dreupți, a participat la câteva simpoziwane succesive organizate de Institutul de Filologie Română „A. Philippide” de la Iași (cu care există până în prezent o intensă colaborare) –, unul în 2005 și altul în 2006 (România încă nu se afla în componența UE, ea intrând oficial pe 1 ianuarie 2007). La noi, era perioada păguboaselor guverne conduse de Vasile Tarlev și Zinaida Greceanii, și cu asta am spus totul despre relația acelor guverne cu „problema limbii”.

Toate materialele publicate de Silviu Berejan la Iași sunt axate pe același subiect: *limba română din Basarabia* (Berejan, *Funcționarea*, 2006, pp. 39-43; Berejan, *Situația*, 2006, pp. 63-68). Academicianul lăsase cumva deoparte problemele strict teoretice și se dedica aproape exclusiv aceste tematici sinuoase și în prezent, și pe termen lung. A pus în discuție, în mai multe rânduri, aspecte precum: cauzele pierderii identității lingvistice și etnice într-o regiune ruptă din întreg; specificul regional ca piedică pentru restabilirea identității etnice și naționale la populația românească din Republica Moldova; bilingvismul ca obstacol în calea integrării; degradarea progresivă a vorbirii orale etc.

Peste un deceniu și jumătate – abia în 3 martie 2022, RM a depus cerere de aderare la UE. Pe 23 iunie 2022, Republica Moldova a primit statut de țară candidată pentru aderarea la Uniunea Europeană. Cu un referendum din 20 octombrie 2024 trecut la limită (50,35% – pro; 49,65% – contra), Republica Moldova face eforturi privind negocierile de aderare, screeninguri privind examinarea nivelului de armonizare cu acquis-ul UE, apropierea de standardele UE și pregătirea populației pentru un astfel de proces. Înainte de a vorbi despre multilingvism și egalitate a limbilor în epoca digitală (*Egalitatea...*, 2019), înainte de a deveni cetățeni europeni, este indicat a se vorbi fără echivocuri despre situația limbii populației care urmează să devină și ea parte a UE.

Limba română – elogi versus degradare

Acum 2 decenii, la 30 august 2005, acad. Silviu Berejan a prezentat un raport în ședința solemnă a CSȘDT al AȘM (Berejan, 2007). Meditații care erau, în fond, reluări și aprofundări ale aceluiași subiect, una din acele prelegeri care se obișnuiește cu ocazia Sărbătorii Limba Română, și care era a nu știu câta oară un strigăt în pustiu. S-au scris articole și rapoarte și după 10, 15, 20, 30 și 35 de ani de la momentul aprobării legislației lingvistice din 1989 (Pohilă, 2003/2023; Bojoga, 2009/2013; Druță, 2014; Cimpoeșu, 2019; Suceveanu, 2019; Hadârcă, 2024). Cel din urmă observa că „subiectul ca atare este de anvergură monografică” (Hadârcă, 2024, p. 16). Iată că monografia se lasă așteptată și câta vreme basarabienii nu știu ce limbă

vorbesc, rătăcirea identitară și glotică face ca subiectul să rămână nu doar important, ci și dureros. Altădată, așa cum menționează Ion Hadârcă, anume scriitorii și angajații Institutului de Filologie au elaborat legile cu privire la statutul limbii, astăzi nu sunt nici măcar invitați la discuții de negociere sau măcar la un schimb de opinii. Silviu Berejan și Nicolae Mățaș au fost coraportori ai proiectului de lege luate în dezbatere la sesiunea a XIII-a a Sovietului Suprem al PC al RSSM. Ne separă 3,5 decenii de la acea legislație lingvistică, adecvată doar pentru momentul aprobării. În 2025 nu avem o politică lingvistică comparabilă cu cele ale statelor membre. Nu doar că nu avem, nu avem nici specialiști care să o elaboreze, cum nu avem nici experți în drept care să o îmbrace în haina legislativă necesară. „Pentru mulți dintre noi problema endemică a limbii «moldovenești» este, pe bună dreptate, superfluă, enervantă, agasantă” (Bojoga, 2013, p. 99).

Dacă vă aduceți aminte – în Parlamentul URSS, în 1989, au fost aleși opt scriitori moldoveni: Ion Druță, Ion Constantin Ciobanu, Grigore Vieru, Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Leonida Lari, Dumitru Matcovschi și Ion Hadârcă. În contextul râvnitei aderări la UE, nu mă întreb câți scriitori din RM ar fi gata, la un moment dat să fie europarlamentari, ci câți lingviști sau literați din RM sunt gata să pună umărul la elaborarea unei Legi noi – care să fie un **program de țară**, așa ca în Franța, de exemplu, care are o lege TOUBON, Legea nr. 94-665 din 4 august 1994 privind utilizarea limbii franceze, după numele lui Jacques Toubon, ministrul culturii de la acea vreme, lege franceză menită să protejeze patrimoniul lingvistic francez. Câtă vreme doar discutăm aici sau ținem prelegeri la tribuna universității sau academiei, nu mai departe decât acum 2 ani, în Parlamentul Franței era prezentat cu date și analize un amplu și judicios raport cu privire la starea limbii franceze (*Rapport...*, 2023) de către *Délégation générale à la langue française et aux langues de France*. E cazul să spunem, de asemenea, că președintele Franței, Emmanuel Macron, patronează nemijlocit, din 2018, procesul de reînnoire a unei politici lingvistice publice, în Franța, în lumea francofonă, în Europa și în întreaga lume, în favoarea atât a limbii franceze, cât și a multilingvismului. Nu ne putem lăuda cu un interes similar în acest sens din partea președinției. Și e cazul să preluăm din experiența țărilor europene. Altminteri, vom asista în continuare la perpetuarea situației în care, așa cum remarcă prof. Gheorghe Popa, „se neglijează geneza limbii și a poporului român; se falsifică istoria limbii și a poporului român; se neagă romanitatea limbii române din Republica Moldova; se contestă unitatea limbii române; se confundă noțiunile de limbă națională și dialect; se încurajează deznaționalizarea populației basarabene ș.a.” (Popa, 2019, p. 113). Este nevoie mai mult ca niciodată de o campanie de conștientizare a diferenței dintre dialect, grai și limba exemplară, precum

și înțelegerea etnogenezei poporului roman, distorsionare care s-a lăsat cu grave repercusiuni în mentalul colectiv.

Problema lingvistică și problema identitară

În perioada 8 aprilie – 7 iulie 2024 s-a realizat Recensământul populației și locuințelor, despre ale cărui rezultate preliminare (*Rezultatele...*, 2024), prezentate oficial la 31 ianuarie 2025, se poate discuta mult și bine. Ne vom referi doar la cap. „Structura populației după etnie”, unde se afirmă următoarele: „Din totalul populației care a declarat etnia, la recensământul din 2024, persoanele care s-au declarat moldoveni și români constituie respectiv 77,2% și 7,9%. (...) Comparativ cu recensământul din 2014, la cel din 2024 se constată creșterea ponderii populației care s-a declarat ca moldoveni (de la 75,3% la 77,2%), români (de la 6,7% la 7,9%). Așadar, 10% din populație își conștientizează adevărata identitate, ceilalți ezită sau n-o cunosc (Figura 1).

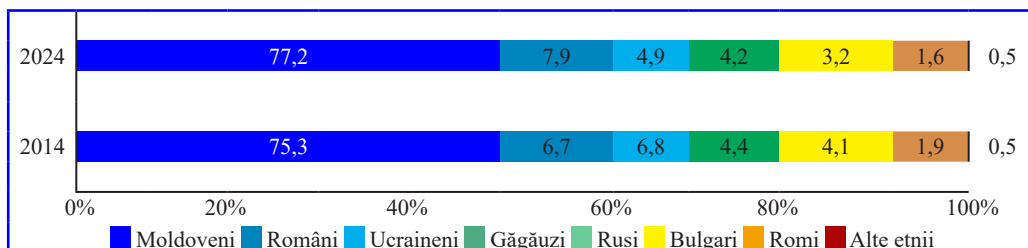

Fig. 1. Structura populației după etnie: recensămintele 2024 și 2014, %

În cap. „Structura populației după limba maternă” se afirmă următoarele: „Din totalul populației care a declarat limba maternă la RPL 2024, 49,2% au declarat „limba moldovenească” ca limba maternă și 31,3% – limba română (Figura 2). Astfel, ponderea populației care a declarat limba română ca limbă maternă este în creștere cu 8,1 puncte procentuale, față de recensământul din 2014 (23,2%), iar a celor care au declarat „limba moldovenească” – în scădere cu 7,8 puncte procentuale (56,9% la RPL 2014). Dintre alte limbi declarate ca limbă maternă se remarcă limba rusă – cu 11,1%, urmată de găgăuză cu 3,8%, ucraineană cu 2,9% și bulgară – 1,2%.

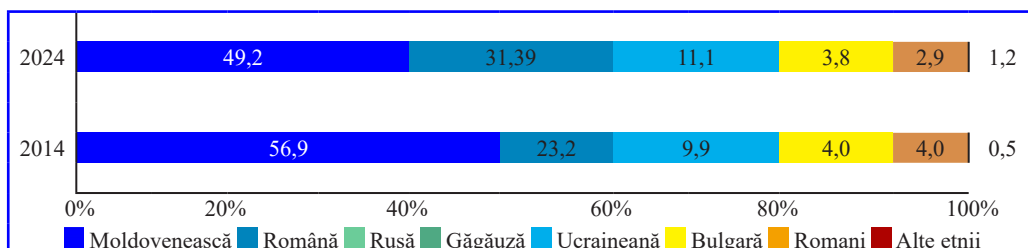

Fig. 2. Structura populației după limba maternă: recensămintele 2024 și 2014, %

Indiferent de cât crește sau scade procentul, adevărul e că **incertitudinea identitară** a moldovenilor pe care a dospit-o toată istoria noastră timp de 2 secole este azi un impediment, dar și un complex identitar, manifestat la nivelul populației majoritare.

Limba română – „o insulă latină într-o mare slavă”

Silviu Berejan și întreaga elită lingvistică a vremii au fost în miezul acelei lupte din anii 1987-1991, care a fost ora lor astrală. Felul cum au fost aprobate acele legi cu privire la limbă – cu un presing uriaș în Piața Marii Adunări Naționale, cu o participare a populației și o transparență uluitoare – sunt acum istorie.

Deși nu a scris un *Dictum ultimum*, adică o lucrare de sinteză, decât cea elaborată de Al. Bantoș, moștenirea sa științifică (doar că moștenitorii sunt abstracți) poate fi calificată ca adevăratul crez al cercetătorului cu privire la româna din Basarabia. Încă în 2007 Silviu Berejan semnală cu tristețe și resemnare: „Abia din 1990 începe să se resimtă și în vorbirea din acest spațiu dezinvoltura firească, mai ales în vorbirea celor mai tineri, neîmpovărați de acum de *bilingvismul obligatoriu* (cu caracter frustrant pentru voința vorbitorului). În rest, pentru masele largi populare de vorbitori situația **continuă a fi și azi aceeași, fără mari schimbări**. Este un fel de «**calamitate națională**» pentru Republica Moldova, pe care multă lume de la noi n-o conștientizează nici până acum la adevăratele ei dimensiuni și de care, cu regret, **nu avem șanse să scăpăm curând**” (Berejan, 2007, p. 30). Reputatul cercetător romanist de la Sankt-Petersburg Raymund Piotrowski (pe care l-a tradus și l-a citat frecvent și la a cărui teorie s-a raportat acad. Silviu Berejan în mai multe rânduri) scria despre *sinergetica limbilor* (Piotrowski, 1997, pp. 92-94): În Republica Moldova prestigiul politico-economic și cultural al **limbii ruse a fost și continuă să fie înalt** (o mare parte a cadrelor de conducere și a demnitarilor de vârf ai statului recurg cu regularitate la utilizarea în medii oficiale a limbii ruse), fapt ce a determinat și determină substanțial deteriorarea calității limbii. Nu trebuie să mai amintim că în actualul parlament al RM se vorbește concomitant în 2 limbi. Așadar, termenul *sinergetică* desemnează modul de funcționare a mecanismelor de autoorganizare și autoreglare ale limbii; cu un cuvânt mai simplu: **imunitatea limbii**. Dar pentru ca limbajul să funcționeze „prin și pentru vorbitori, nu prin și pentru lingviști”, așa cum afirmă Coșeriu, este nevoie „de aplicarea unor măsuri de constrângere, ca utilizarea limbii române peste tot, (aplicarea) unei limbi corecte <...> la nivel statal și administrativ, și nu acceptarea unui surogat venit din traduceri” (Piotrowski, 1997, p. 94).

Și acum 35 de ani, și azi se utilizează aceeași limbă-volapük, caracteristică pentru toate fostele republici sovietice, în care lexicul național curent este împesărit cu

termeni și îmbinări terminologice nu doar rusești, ci și engleze, naționaliștii sunt puși în fața degradării progresive a sinergiei limbii. Limba română vorbită din RM este în continuare puternic împânzită de împrumuturi lexicale imperiale, care macină principalele legături de funcționare normală a ei. „Prestigiul stilistic al limbilor imperiale și al terminologiei lor parcă ar juca rolul unui **wych-virus lingvistic**, ce paralizează sinergia «imunitară» a limbii aborigene prin pătrunderea în lexic, iar din acesta și în fonetică și fonologie, apoi și în sintaxă și morfologie” (*Ibidem*). Dar, așa cum afirma distinsul academician, „oricât de puternică ar fi influența altei limbi și oricâte elemente străine ar încorpora o limbă, aceasta rămâne să fie ea însăși atâta timp, cât își păstrează gramatica. Îndată ce dispăre influența, limba poate reveni la normal. Pentru aceasta e nevoie doar de **condiții de normalitate**, care însă **nu pot fi create în Basarabia**. Ele, rămânând aceleași, **degradarea vorbirii orale continuă**” (Berejan, 2007, p. 10).

Volumul postum *Principalele probleme ale limbii române* (Coșeriu, 2023), de care s-ar fi bucurat enorm Silviu Berejan, dacă ar fi apărut în timpul vieții sale, cuprinde câteva capitole (de fapt, cursuri universitare) dedicate superstratului slav în limba română, adică problemei influenței slave asupra românei comparativ cu alte limbi din vestul Europei. Recomand acest volum pentru o dezbateră științifică în cadrul unui atelier sau al unei mese rotunde, cu invitarea traducătorilor și îngrijitorilor ediției, cu participarea întregii comunități științifice filologice și istorice.

Anume în acest studiu renumitul savant afirma că „limba română este, dacă nu cea mai interesantă, cea mai problematică” limbă din Europa (Coșeriu, 2023, p. 13), susținând că e o „**insulă latină într-o mare slavă**” (Coșeriu, 2023, p. 10). Pentru o contra-comparație, să reținem că acum 100 de ani, mai exact în 1926, la Balta (RASSM), „limba *moldovenească* era considerată, de angajații politici ai Comitetului Științific Moldovenesc, drept o limbă **est-slavă**, formată în urma unei «simbioze» a elementelor geto-dace cu elementele limbilor est-slave” (Bahnanu, 2016, p. 138). Faptul acesta vorbește de la sine despre intenția proletcultiștilor de a crea o limbă nouă, diferită de româna literară. În același context, Coșeriu mai semnala o mare problemă, cea a „**schizoglosiei**” **inacceptabile** și artificial create, referindu-se la separarea artificială a comunității de vorbitori de limbă română (Coșeriu, 2023, p. 11). O politică lingvistică pentru care pleda Silviu Berejan avea drept scop reducerea handicapului schizoglosiei, care încă definește o bună parte a populației din RM (care are dreptul la vot, la referendum, la pașaport, la libertatea alegerii).

O cauză consumată? Limba română în Constituția Republicii Moldova

Azi, într-un sfârșit, avem limba română în Constituție. Silviu Berejan și întreaga comunitate au pus chestiunea privind modificarea art. 13 – articol

antiștiințific! de nenumărate ori. Dar, spre marele nostru regret, nu doar omul simplu nu cunoaște cine e autorul propunerii de modificare, în care număr al *Monitorului oficial* există legea care prevede înlocuirea respectivă, când s-a produs, nu cunosc acest lucru nici specialiștii. Ea se numește: *Legea nr. 52 din 16 martie 2023 pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale (Legea..., 2023)*.

Art. 13 a fost declarat, parțial, desuet, mai exact fragmentul care se referă la grafia latină. După ce s-a irosit atâta hârtie, atâtea dezbateri, atâtea argumente, atâtea luptă, evenimentul în sine aproape că nici nu a stârnit interesul populației, mass-mediei și aș îndrăzni să spun chiar: al lingviștilor. A fost, așa... un fapt divers. Salutând totuși finalul (fericit?) al acestei dezbateri de câteva decenii, ținem să remarcăm faptul că la Curtea Constituțională a avut povestea ei, puțin cunoscută, cu opinii separate susținute de Serghei Țurcan și Vladimir Țurcan, dar și sesizări formulate de Vladimir Voronin, Zinaida Greceanîi și Vlad Bătrâncea (*Hotărârea..., 2024*).

Chiar dacă modalitatea care a fost aleasă pentru a se produce mult așteptata modificare a fost cumva dictată de contextul politic, invocându-se argumentul că „Nu trebuie să se intervină asupra textului Constituției atunci când o astfel de intervenție nu este necesară din punct de vedere juridic, contribuind la stabilitatea Constituției și a ordinii constituționale” (*Hotărârea nr. 8 din 11 martie 2024 privind controlul constituționalității Legea nr. 52 din 16 martie 2023 pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale*), considerăm că lingviștii au datoria să o fructifice și să o explice publicului, altminteri în jurul ei va rămâne o mare confuzie. Silviu Berejan ar fi luat atitudine și ar fi sensibilizat opinia publică despre felul tatonant în care s-au întâmplat lucrurile.

LEGE

pentru implementarea considerentelor unor hotărâri
ale Curții Constituționale (*Legea... 2023*)

Având în vedere că interpretarea dată dispozițiilor constituționale comportă caracter oficial și obligatoriu pentru toți subiecții raporturilor juridice, iar actele Curții Constituționale prin care se interpretează un text constituțional au putere de lege și, prin considerentele pe care se sprijină, sunt obligatorii pentru toate organele constituționale ale Republicii Moldova, precum și dată fiind obligația de a implementa considerentele exprimate în Hotărârea Curții Constituționale nr. 36/2013 privind interpretarea articolului 13 alineatul (1) din Constituție în

corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova, paragrafele 119-124, Hotărârea Curții Constituționale nr. 4/2021 pentru controlul constituționalității Legii nr. 234/2020 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, paragrafele 37 și 38, Avizul Curții Constituționale nr. 3/2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova.

Parlamentul adoptă prezenta **lege organică**.

Art. I. – În textul actelor normative adoptate de Parlament:

– cuvintele „limba moldovenească”, la orice formă gramaticală, se substituie cu cuvintele „limba română” la forma gramaticală corespunzătoare;

– cuvintele „limba de stat”, „limba oficială” și „limba maternă”, la orice formă gramaticală, în cazul în care se are în vedere limba de stat a Republicii Moldova, se substituie cu cuvintele „limba română” la forma gramaticală corespunzătoare.

Art. II. – Se constată desuetudinea textului „funcționând pe baza grafiei latine” de la articolul 13 alineatul (1) din Constituția Republicii Moldova și a textului „în baza grafiei latine” de la articolul 6 alineatele (2) și (3) din Legea nr. 173/2005 cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria).

Art. III. – La punctul 1 litera a) și punctul 2 din Hotărârea Parlamentului nr. 433/1990 cu privire la zilele comemorative, zilele de sărbătoare și la zilele de odihnă în Republica Moldova, cu modificările ulterioare, și la articolul 111 alineatul (1) litera i) din Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154/2003 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 159-162, art. 648), cu modificările ulterioare, textul „Limba noastră” se substituie cu textul „Ziua Limbii Române”.

Art. IV. – Prezenta lege intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Art. V. – Autoritățile publice cu competență de adoptare, aprobare sau emitere a actelor normative inferioare legii vor opera, în termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, modificările ce se impun în sensul acesteia.

Art. VI. – Agenția Resurse Informaționale Juridice, în termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, va asigura operarea în Sistemul informațional „Registrul de stat al actelor juridice” a modificărilor ce se impun în sensul acesteia, în toată legislația Republicii Moldova, inclusiv în Constituția Republicii Moldova.

Președintele Parlamentului Igor Grosu

Nr. 52. Chișinău, 16 martie 2023

150 LEGE pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale

Având în vedere că interpretarea dată dispozițiilor constituționale comportă caracter oficial și obligatoriu pentru toți subiecții raporturilor juridice, iar actele Curții Constituționale prin care se interpretează un text constituțional au putere de lege și, prin conciderentele pe care se sprijină, sunt obligatorii pentru toate organele constituționale ale Republicii Moldova, precum și dată fiind obligata de a implementa considerentele exprimate în

Hotărârea Curții Constituționale nr. 36/2013 privind interpretarea articolului 13 alineatul (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova, paragrafele 119-124.

Hotărârea Curții Constituționale nr. 4/2021 pentru controlul constituționalității Legii nr. 234/2020 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, paragrafele 37 și 38.

Avizul Curții Constituționale nr. 3/2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova.

Parlamentul adoptă prezenta lege organică.

Art. I. – În textul actelor normative adoptate de Parlament:

cuvintele „limba moldovenească”, la orice formă gramaticală, se substituie cu cuvintele „limba română” la forma gramaticală corespunzătoare;

cuvintele „limba de stat”, „limba oficială” și „limba maternă”, la orice formă gramaticală, în cazul în care se are în vedere limba de stat a Republicii Moldova, se substituie cu cuvintele „limba română” la forma gramaticală corespunzătoare.

Art. II. – Se constată desuetudinea textului „funcționind pe baza grafiei latine” de la articolul 13 alineatul (1) din Constituția Republicii Moldova și a textului „în baza grafiei latine” de la articolul 6 alineatele (2) și (3) din Legea nr. 173/2003 cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria).

Art. III. – La punctul 1 litera a) și punctul 2 din Hotărârea Parlamentului nr. 433/1990 cu privire la zilele comemorative, zilele de sărbătoare și la zilele de odihnă în Republica Moldova, cu modificările ulterioare, și la articolul 111 alineatul (1) litera 1) din Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154/2003 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 159-162, art. 648), cu modificările ulterioare, textul „limba noastră” se substituie cu textul „Ziua Limbii Române”.

Art. IV. – Prezenta lege intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Art. V. – Autoritățile publice cu competență de adoptare, aprobare sau emisie a actelor normative inferioare legii vor opera, în termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, modificările ce se impun în sensul acesteia.

Art. VI. – Agenția Resurse Informaționale Juridice, în termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, va asigura operarea în Sistemul Informațional „Registrul de stat al actelor juridice” a modificărilor ce se impun în sensul acesteia, în toată legislația Republicii Moldova, inclusiv în Constituția Republicii Moldova.

PREȘEDINTELE PARLAMENTULUI

Nr. 52, Chișinău, 16 martie 2023.

Igor GROSU

monitorul.gov.md

9

Sperăm că această lege organică este publicată în revistele cu profil filologic, astfel încât prin intermediul analizelor lingviștilor, istoricilor și juriștilor să fie ingerată mai ușor de publicul larg. Legea se distinge și prin câteva carențe de formulare (pe care Silviu Berejan le-ar fi semnalat, cu siguranță, și care merită o discuție aparte, de ex., *cuvintele „limba moldovenească”/„limba română”* în loc de *sintagma „limba moldovenească”/„limba română”* sau *textul „funcționând pe baza grafiei latine”* în loc de *sintagma „funcționând pe baza grafiei latine”*, gafe ce trebuie înlăturate.

De când a fost fixată în Constituție cu formula *limbă moldovenească funcționând în baza grafiei latine* (29 iulie 1994), problema modificării art. 13 (alin. 1) „nu a fost inclusă niciodată pe ordinea de zi a Parlamentului” (Cimpoeșu, 2019, p. 23). În 2022, ofată cu cererea de aderare la UE, problema a trebuit cumva soluționată în regim de urgență. Ar fi fost desuet ca RM să intre în UE cu limba moldovenească drept limbă de stat! (În același timp, recensământul din 2024 spune clar câtă populație se identifică în continuare, din păcate, cu acest nume al limbii pe care o vorbește – „moldovenească”). Chestionarul Comisiei Europene privind aderarea RM la UE (12 aprilie 2022) alcătuit din 2100 de întrebări (constituind un fel de radiografie a situației din toate domeniile) cuprindea și întrebarea despre limba vorbită în RM: *Care este/sunt limbile oficiale ale Republicii Moldova?* Răspunsul a fost: „Limba oficială a Republicii Moldova este limba română”, invocându-se decizia Curții Constituționale din 2013: în cazul existenței unor divergențe între textul Declarației de Independență și textul

Constituției, textul constituțional primar al Declarației de Independență e cel care prevalează. Așadar, problema a fost soluționată cu argumentul lui Alexandru Tănase, pe atunci președinte al Curții Constituționale.

Nu avem, trebuie să recunoaștem, specialiști în domeniul legiferării cu privire la limba/limbile vorbite, sau al dreptului lingvistic sau al legislației lingvistice. *Manualul privind negocierile de aderare (Manualul..., 2024)* ar trebui să indice mai clar modul în care urmează să se încadreze în politicile lingvistice multinaționale ale UE și limba română + limbile minorităților vorbite în Republica Moldova, având în vedere că problema conviețuirii limbilor nu se rezolvă de la sine, odată cu aderarea. Nu există un curs cât de cât serios la facultățile de drept, deși domeniul e asaltat de candidați la admitere. Lingviștii din generația lui Silviu Berejan au încercat să fie ei legislatori, atât cât au putut. În timp ce subiectul e cumva amplificat, lingviștii din generația actuală consideră subiectul mai degrabă consumat. Anume din acest motiv este absolut necesar un curs fundamental *Lingvistica și Dreptul* sau *Dreptul lingvistic*, inexistent la ora actuală nici la facultățile juridice, nici la cele filologice, dar care poate fi pliat pe cursuri existente în țările europene. E de datoria generației noastre să ridicăm la un alt nivel pregătirea tinerei generații și discuțiile ulterioare despre statutul limbii române din Basarabia și istoricul acestei probleme deloc simple.

Este păcat că nu a existat niciun fel de context lingvistico-judiciar și în jurul acestei modificări. Nu știm dacă s-a aplecat vreun lingvist din breaslă asupra documentelor de aderare și nici dacă au fost invitați la vreo consultație de către organele decizionale. Nu a fost invocat numele niciunui lingvist – cel puțin, public – nu există un text însoțitor al acestei acțiuni legislative, un memoriu, care ar fi vărsat mai multă lumină pentru generațiile viitoare. Ce vreau să spun, de fapt: ne lipsește un Silviu Berejan, care să păstreze vigilența și corectitudinea acolo unde a rămas loc mai mult pentru aplauze și medalii.

Silviu Berejan rezona în totalitate cu concepția coșeriană privind natura politică a limbajului: „**a vorbi o limbă este un act politic implicit**, deoarece exprimă adeziunea la anumite tradiții și la o anumită comunitate istorică” (Coșeriu, 1997, p. 20); „**Omul este ființa cea mai politică**, politică și socială în același timp” (Coșeriu, 2002/2012, p. 7). Adăugăm aici observația că politica lingvistică se referă totdeauna la situații istorice concrete și, fiind legată de conceptul de alteritate istorică (care întemeiază și asigură coeziunea comunităților) poate fi gândită și impusă atât în favoarea, cât și în defavoarea populației. Din păcate, „limba și, implicit, identitatea populației majoritare din Basarabia au fost transformate în instrumente politice de către adversarii românismului și au fost folosite ca atare, timp de trei decenii, în lupta politică pentru accesarea la putere” (Cimpoșu, 2019, p. 24).

Trebuie să mai adăugăm că „La rigoare, o limbă niciodată nu poate fi impusă” (de aici și dificultatea elaborării politicilor lingvistice!), dar observă Coșeriu: „o limbă trebuie în mod necesar să fie adoptată” (Coșeriu, 1996, p. 22) – și în acest scop trebuie create toate condițiile pentru ca limba română să fie adoptată de comunitatea populației din RM din rațiuni practice de comunicare.

Pentru o politică lingvistică nouă

Acum un deceniu (2014), Inga Druță afirma judicios că „problemele cu care se confruntă limba română literară (în special) dincolo de Prut nu coincid cu cele pe care le cunoaște uzul ei între hotarele României” (Druță, 2014, p. 28). În România, activitatea de „cultivare a limbii”, expresie a grijii pentru buna cunoaștere și întrebuințare a variantei literare, a limbii oficiale, urmărește apărarea și protecția ei și își găsește expresia în lucrări de precizare și explicitare a normelor, de cele mai multe ori în legătură cu semnalarea și combaterea greșelilor, a încălcării, sub diverse forme, a normelor (...). În Republica Moldova, grija pentru limba română literară presupune, în primul rând, acțiunea de „regăsire”, de consolidare și răspândire a normelor ei (*Idem*, pp. 28-29). Este adevărat *involuția limbii* a fost întreruptă de cursul istoric declanșat de evenimentele politice de după 1989, dar în cea mai mare parte, la nivelul populației din generația de mijloc (40-60 de ani) evoluția NU a înregistrat indicatori importanți (dovadă e și recensământul). Se poate totuși vorbi despre o anumită evoluție în special la nivelul populației tinere, care s-a pomenit în vârtejul unei alte influențe – engleze, suprapusă pe influența anterioară). Pandemia și războiul la graniță au mai rupt din contactele cu spațiul estic și se poate constata o oarecare diminuare a prestigiului limbii ruse în Republica Moldova în rândul vorbitorilor de română. Putem vorbi, așadar, mai mult intuitiv, de o evoluție pe segmente de populație, la fel cum putem vorbi despre involuție a limbii române, tot pe segmente. Fără însă a avea corpusuri serioase pentru analize judicioase privind utilizarea limbii pe categorii. Corpusul limbii vorbite în RM rămâne deocamdată o utopie.

De curând, am recitit *Chestionarul* lui B. P.-Hasdeu pus la baza renumitului *Etymologicum Magnum Romaniae*. Păstrând proporțiile și distanțele, cred că un Chestionar de acest fel sau un Sondaj de opinie, dar mult mai modernizat, ar putea fi unul din proiectele de țară, care să fie elaborat de lingviști pentru a putea fi completat de populația republicii, așa cum s-a procedat la recensământ sau, de ce nu, în programul de stat „Ajutor la contor”, și nu e o glumă. Desigur că lingviștii pot prefera turnul de fildeș sau al bibliotecii virtuale. Dar o cunoaștere a ceea ce cred purtătorii unei limbi ar fi un exercițiu mai mult decât important. Astfel de studii se practică frecvent și ar livra specialiștilor date de pe teren pentru a se cunoaște situația pe diferite grupuri ale populației cel puțin în legătură cu percepțiile vizavi de limba/limbile în care comunică. Structurile decizionale nu

pot ignora la nesfârșit propunerile de a se elabora o nouă politică lingvistică de stat, despre necesitatea căreia s-a vorbit în nenumărate rânduri. Dar de care nu a început să se ocupe nimeni, concret și cu asumare. România poate fi însă un excelent consultant în acest sens pentru decidenții din Republica Moldova.

Așadar, în ideea că ar fi fost scris, *Testamentum linguae* al lui Silviu Berejan ar fi conținut următoarele linii directive:

- Crearea unei infrastructuri lingvistice comune cu spațiul românesc general (pornind de la ideea că limbajul trebuie analizat și utilizat ca infrastructură de bază ce permite ființelor umane să-și transmită mesajele) (Braun, Brehmer, 2023, p. 74). În spațiul online e nevoie de crearea unor platforme de interoperabilitate comune pentru ambele maluri ale Prutului, nu doar de poduri de flori sau de piatră;

- Crearea corpusurilor de limbă română vorbită în spațiul Republicii Moldova (pentru a cunoaște starea de lucruri sau gradul de afecțiune al limbajului oral, punerea diagnosticului cu aparate moderne, cu datele pe masă);

- Studiarea românei vorbite în diaspora, în cadrul proiectelor bilaterale sau multinaționale;

- Inițierea unor proiecte de demolingvistică pe teritoriul Republicii Moldova și în străinătate, în special pe teritoriul UE, unde se află comunități mari de moldoveni, exemplu (*Demolingvistica*, 2025);

- Modificarea curriculei universitare prin includerea unor cursuri dedicate infrastructurilor lingvistice, politicilor lingvistice și planificării lingvistice și preluarea bunelor practici din occident (Bojoga, 2013, pp. 77-84);

- E nevoie de încurajarea lingviștilor din tânăra generație în vederea elaborării unor teze de istorie a limbii române actuale, despre bilingvism, trilingvism, semilingvism, multi- sau plurilingvism, translingvism etc., despre felul cum urmează a se încadra în noua paradigmă europeană limba română din Basarabia, despre care a tot vorbit acum două decenii Silviu Berejan.

- Studiarea limbajului Generației Z, prin intermediul unor proiecte de prestigiu și prin implicarea tinerilor cercetători în astfel de proiecte.

În concluzie, ca să ducem la un alt nivel pledoariile din toată opera sociolingvistică a regretatului acad. Silviu Berejan, credem că acestea s-ar regăsi în următoarele deziderate:

- Consacrarea limbii române ca element identitar și vector de integrare europeană. E nevoie de o mai insistentă promovare a ideii că limba română este o resursă de modernizare, nu doar un simbol identitar.

- Este nevoie de crearea unui **Consiliu Național pentru Politică Lingvistică**, cu rol de elaborare, coordonare și monitorizare a aplicării politicii. A se începe cu crearea unui mecanism de monitorizare și evaluare a utilizării limbii române în instituțiile statului, precum și în mediile neinstituționalizate.

– Politica lingvistică a Republicii Moldova trebuie să fie un proiect național major, construit pe baza adevărului istoric, a standardelor internaționale și a necesarului de modernizare a societății. Limba română este nu doar un patrimoniu cultural, ci o forță de coeziune, de emancipare și de orientare europeană. În absența unei politici lingvistice de stat, Republica Moldova riscă să perpetueze confuzia identitară și să compromită dezvoltarea durabilă a culturii naționale și integrarea firească în spațiul european. **Un cadru juridic în interiorul republicii ar asigura vorbitorilor de limbă română din RM un spațiu de conviețuire cu alte limbi mai clar și mai eficient. Un loc deosebit de important într-o astfel de politică de stat trebuie să revină învățământului (Hanganu et al., 2023; Rotaru, 2023), roadele cărui de acum jumătate de secol se mențin clar în mentalitatea populației RM.**

– Deși niciodată nu e un moment propice pentru declanșarea unor astfel de discuții și propuneri legislative, e nevoie de o implicare serioasă a instituțiilor abilitate. Este adevărat că politica lingvistică presupune măsuri ferme și nepopulare cum ar fi: standardizarea, impunerea limbii române în administrație, reducerea abuzurilor-consecință a bilingvismului artificial, reformarea educației. Clasa politică din Republica Moldova a fost adesea divizată sau ezitantă, fie din calcul electoral, fie din oportunism geopolitic. Guvernele anterioare au tratat limba mai mult simbolic decât strategic. Actualul guvern, deși bine intenționat, trebuie să se ferească de greșeala de a face același lucru.

– Crearea unui corp instituțional stabil, proces pentru care e nevoie de presiune civică. Se poate începe cu un Memoriu de susținere a Strategiei Naționale de Politică Lingvistică, adresat parlamentului. Fără un cadru legislativ coerent, lucrurile nu se vor schimba de la sine. Promovarea limbii române nu exclude promovarea limbilor minoritare de pe teritoriul RM, ci creează premisele unei integrări reale în societate și într-o structură cum este UE.

– Nu e de ignorat și un Plan de comunicare publică și advocacy. Acest cadru de acțiune poate fi adaptat ulterior pentru inițierea unei Campanii naționale de conștientizare lingvistică, în cadrul căreia să se explice pe toate canalele, la toate nivelele și în toate modurile posibile raportul existent între cele două etnonime: *moldovean* și *român*, între conceptul de *moldovenism* și *românism* (Coșeriu, 2013, pp. 9-15), între *naționalismul lingvistic sănătos* și *imperialismul / colonialismul lingvistic* (Coșeriu, 2020, p. 208).

– Mai mult: e nevoie de informarea oficială a instituțiilor europene cu privire la intenția de a alinia politica lingvistică națională la valorile UE, dar și de solicitarea de expertiză tehnică și asistență din partea Consiliului Europei și a Comisiei Europene. Nu în ultimul rând, sprijinirea politicilor de educație lingvistică bazate pe cercetare și realități demografice.

În acest fel, o viitoare bibliografie dedicată acad. Silviu Berejan ar constitui un adaos la memoria istorică și instituțională, justificând efortul generației sale pentru repunerea în drepturi a limbii majorității populației vorbite pe cel mai mare teritoriu românesc înstrăinat vreodată.

Referințe bibliografice:

1. *Academicianul Silviu Berejan: Biobibliografie* / Alcătuitori: M. Fotescu, E. Scurtu; red. coord. Gh. Popa; red. resp. E. Harconița; Universitatea de Stat „Al. Russo”. Biblioteca Științifică; Institutul de Lingvistică al AȘM. Bălți-Chișinău: CEUSM, 2005. 284 p. ISBN: 9975-931-95-2.

2. BAHNARU, Vasile. Filologia și istoria sovietică moldovenească – diversiune științifică cu suport ideologic și geopolitic. *Akados*. 2016, nr. 2, pp. 135-143.

3. BANTOȘ, Alexandru. Omul potrivit la locul și la timpul potrivit. Note pentru un portret. *Limba Română*. 2007, nr. 7-9, pp. 89-96.

4. BEREJAN, Silviu. Academicianul Nicolae Corlăteanu, organizator al științei academice. *Revistă de lingvistică și știință literară*. 1995, nr. 3, pp. 36-39.

5. BEREJAN, Silviu. Degradarea vorbirii orale într-un stat în care funcționează paralel două limbi oficiale. *Akados*. 2007, nr. 4, p. 28-32. Disponibil: http://akados.asm.md/files/Akados_nr_4_2007_0.pdf

6. BEREJAN, Silviu. Funcționarea oficială a două limbi în Republica Moldova – obstacol în calea integrării europene a acestei țări. În: *Comunicare interculturală și integrare europeană*. Iași, Ed. Alfa, 2006, pp. 39-43. Disponibil: <https://philippide.ro/comunicare-interculturala.html>

7. BEREJAN, Silviu. Situația limbii române în Republica Moldova din perspectiva integrării europene. În: *Identitatea culturală românească în contextul integrării europene*. Iași: Editura Alfa, 2006, pp. 63-68. Disponibil: <https://philippide.ro/identitatea-culturala-romaneasca.html> [accesat 2025-05-18].

8. BOJOGA, Eugenia. Limba română în Basarabia – un calvar fără sfârșit (Contrafort, 2009). În: *Limba română – „între paranteze”? Despre statutul actual al limbii române în Republica Moldova*. Chișinău: ARC, 2013, pp. 53-60. ISBN: 978-9975-61-753-6.

9. BOJOGA, Eugenia. Prestigiul limbii române în Republica Moldova. În: *Limba română – „între paranteze”? Despre statutul actual al limbii române în Republica Moldova*. Chișinău: ARC, 2013, pp. 69-76. Publ. inițial în *Contrafort*. 2009, nr. 5-6. ISBN: 978-9975-61-753-6.

10. BRAUN, Bettina; BREHMER, Bernhard. Language as Infrastructure. În: *Rethinking Infrastructure Across the Humanities* / Aaron Pinnix et al. (eds.) // *Culture & Theory*. 2023, Vol. 290, pp. 67-74. Disponibil: <https://www.transcript-verlag.de/shopMedia/openaccess/pdf/oa9783839469835.pdf> [accesat 2025-05-20].

11. CIMPOEȘU, Dorin. Limba română în Basarabia – după treizeci de ani. *Limba Română*. 2019, nr. 1, pp. 15-24.

12. COȘERIU, Eugeniu. Alteritate, toleranță și masochism (Dialog cu un elev despre etica și politica lingvistică // Kabatek, Johannes. În: *Eugeniu Coșeriu. Pagini de exegeză și de reconstrucție biografică*. Iași: Institutul European, 2020, pp. 193-210

(articol publicat inițial în: *Revistă de lingvistică și știință literară*, 1997, nr. 3, pp. 80-87). ISBN: 978-606-24-0280-8.

13. COȘERIU, EUGENIU. Limbaj și politică. *Revistă de lingvistică și știință literară*. 1996, nr. 5, pp. 10-28.

14. COȘERIU, Eugeniu. „...Moldovenismul... nu se opune românismului, ci este o formă a lui...” (Discurs rostit pe 22 mai 2001 cu ocazia conferirii titlului de doctor honoris causa al UPS „Ion Creangă”). *Limba Română*. 2013, nr. 5-6, pp. 9-15.

15. COȘERIU, Eugeniu. Politici lingvistice. *Limba Română*. 2012, nr. 11-12, pp. 6-16 (articol publicat inițial în: *Limba Română*, 2002, nr. 10, pp. 139-145).

16. COȘERIU, Eugeniu. *Principalele probleme ale limbii române*. Ediție îngrijită de Cristina Bleorțu, Cristinel Munteanu și Johannes Kabatek. București: Ed. Academiei Române, 2023, 76 p. ISBN: 978-9732-738-808-5.

17. *Demolingüística del español en el sureste europeo* (aut. Cristina Bleorțu et al.). Instituto Cervantes, 2025, 272 p. ISBN: 978-84-18210-76-1.

18. DRUȚĂ, Inga. După 25 de ani: situația lingvistică din Republica Moldova. *Akados*. 2014, nr. 3, pp. 28-30.

19. *Egalitatea limbilor în epoca digitală* (Rezoluția Parlamentului European din 11 septembrie 2018 referitoare la egalitatea limbilor în epoca digitală. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. 23.12.2019. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018IP0332> [accesat 2025-05-20].

20. HADÂRCĂ, Ion. Meandrele Limbii Române în Basarabia. *Akados*. 2024, nr. 3, pp. 13-17.

21. HANGANU, Aurelia, UNGUREANU, Elena, VARZARI, Elena. *Destine de lingviști. Oameni care au fost*. Chișinău: S.n. 2023, CEP USM, 260 p. ISBN: 978-9975-62-587-6.

22. Hotărârea nr. 8 din 11 martie 2024 privind controlul constituționalității Legii nr. 52 din 16 martie 2023 pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale (sesizarea nr. 94a/2023). Disponibil <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=850> [accesat 2025-05-20].

23. Lege pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale (Legea 150). *Limba Română*. 2023, nr. 3-4, pp. 14-15; *Monitorul Oficial*. 2023, 24 martie, p. 9. Disponibil: <https://monitorul.gov.md/ro/monitorul/view/pdf/2624/part/1#page=4> [accesat 2025-05-20].

24. *Manual privind negocierile de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană = Handbook on the negotiations for the accession of the Republic of Moldova to the European Union* / Vladimir Međak, Aljoša Race; Guvernul Republicii Moldova. Chișinău: Arc, 2024. 88 p. Carte-valet. ISBN: 978-9975-0-0895-2.

25. PIOTROWSKI, Raymund. Sinergetica și ocrotirea limbii române în Republica Moldova. *Revistă de lingvistică și știință literară*. 1997, nr. 3, pp. 92-94.

26. POHILĂ, Vlad. Limba română din Republica Moldova, între primejdii și speranțe. *Limba Română*. 2003, nr. 1, pp. 13-17; 2023, nr. 3-4, pp. 174-181.

27. POPA, Gheorghe. „Refugiatul în limba română”, academicianul Silviu Berejan. *Akados*. 2019, nr. 4, pp. 108-115.

28. *Rapport au Parlement sur la langue française 2023*. Délégué général à la langue française et aux langues de France [Resursă electronică]. Disponibil: <https://www.vie-publique.fr/files/rapport/pdf/288744.pdf> [accesat 2025-05-20].

29. *Rezultele preliminare ale Recensământului populației și locuințelor*. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/rezultatele-preliminare-ale-recensamantului-populatiei-si-locuintelor-2024-10077_61626.html [accesat 2025-05-20].

30. ROTARU, Liliana. *Politica lingvistică în învățământul superior din RSSM – element al ideologiei imperiale și instrument de inginerie națională*. Chișinău: Lexon-Prim; Oradea: Ratio et Revelatio, 2023, 340 p. ISBN: 978-9975-172-39-4 (Lexon-Prim); ISBN: 978-606-9659-95-3 (Ratio et Revelatio).

31. SUCEVEANU, Arcadie. Limba română – memorie, cetate și standard. *Akados*. 2019, nr. 3, pp. 8-13.

32. *Семантическая эквивалентность лексических единиц*. Отв. ред. Н.Г. Корлэтяну; Академия Наук МССР, Институт Языка и Литературы. Chișinău: Știința, 1973.